

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-30>

УДК 336.7

Зарічна Надія Зіновіївна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та фінансів,
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8844-5519>

Nadiia Zarichna

Ternopil Ivan Puluj National Technical University

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FORMALISATION OF THE TREND AND FINANCIAL STABILITY OF UKRAINE'S BANKING SYSTEM UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Анотація. Стаття присвячена актуальним питанням дослідження тенденцій розвитку та фінансової стійкості банківської системи України в кризових умовах спричинених повномасштабним вторгненням росії. У статті проаналізовано макроекономічне середовище, в якому провадять роботу вітчизняні банківські установи та визначено ризики, які безпосередньо впливають на результативність їхньої діяльності. Досліджено обсяги прибутків банків в період воєнного стану і до його початку. Визначено топ-10 банків за розміром чистого прибутку в загальному прибутку всіх банків країни. Розглянуто зміни у Податковий кодекс щодо оподаткування надприбутків банків, виділено позитивні аспекти. Представлено результати оцінювання фінансової стійкості банківської системи України, складено рейтинг стійкості та надійності банків у 2020–2023 рр. На основі макроекономічного прогнозу продемонстровано альтернативні сценарії (позитивний і негативний) достатності основного капіталу банків у прогнозних періодах 2024–2026 рр.

Ключові слова: банківська система України, фінансова стійкість, макроекономічний ризик, кредитний ризик, валютний ризик, ризик ліквідності, чистий прибуток.

Summary. Since the beginning of the war on the territory of Ukraine, the banking system has undergone significant upheavals and is still functioning in a state of stress and uncertainty. Banks continue their activities in conditions of high risk, trying to fulfill their obligations to clients and comply with the regulations of the National Bank of Ukraine. However, certain transformations are taking place in the banking sector, which requires consolidating the efforts of the state, the private sector, partner countries, and international financial and credit organizations. The article is devoted to researching development trends and the financial stability of Ukraine's banking system in the crisis caused by Russia's full-scale invasion. The article aims to study trends in the development and functioning of Ukraine's banking system in the conditions of war and to analyze its financial stability and the adequacy of the main capital of the country's banks. The article analyzes the macroeconomic environment in which domestic banking institutions operate and identifies the risks that directly affect the effectiveness of their activities: macroeconomic risk, credit risk, currency risk, and liquidity risk. The article covers the volume of bank profits during the period of martial law and before its beginning and the profitability of the banking system's capital in general. The top 10 banks by the size of the net profit in the total profit of all country banks have been determined. The author has considered changes to the tax code regarding the taxation of excess bank profits while highlighting positive aspects. The article presents the results of assessing the financial stability of Ukraine's banking system and a rating of the stability and reliability of banks in 2020–2023. The author established the following indicators: the ability of the bank to meet the requirements of customers, immediate (without delay) return of funds from deposits, active support of shareholders and the state (aspiration to increase capital and liquid assets (resources), level of stress resistance, assessment of investor loyalty, results of analyst research. Based on the macroeconomic forecast, alternative scenarios (positive and negative) of the adequacy of banks' core capital in the forecast periods of 2024–2026 have been demonstrated.

Keywords: Ukraine's banking system, financial stability, macroeconomic risk, credit risk, currency risk, liquidity risk, net profit.

Постановка проблеми. За період незалежності України, вітчизняна банківська система весь час стикається з труднощами та ризиками у своїй діяльності. Більшість українських банків, за світовими мірками, є дрібними і не в змозі протистояти в конкурентній боротьбі з представниками іноземних фінансових конгломератів. Проте у даній ситуації є і позитивна сторона, адже в таких умовах відсіюються найслабші, а основу національної банківської системи формують найсильніші фінансові установи.

Новим викликом у діяльності вітчизняних банків стало повномасштабне вторгнення росії на територію України і прийняття Закону про особливості діяльності фінансового сектору в зв'язку з введенням воєнного стану. Як зазначають фінансові аналітики, 2022 рік став найважчим і найважливішим в сучасній українській історії, а банківська система виступила фінансовим фронтом країни. З огляду на це, актуальності набуває дослідження тенденцій розвитку банківської системи України після подолання перших наслідків війни, адаптації банківських установ до умов воєнного стану, а також оцінці фінансової стійкості банківської системи загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою функціонування банківської системи України займаються багато економістів та науковців, особлива увага яких приділяється змінам у законодавстві, визначенні впливу банківської системи на розвиток держави, або ж дослідженням фінансових показників [1; 2]. Проте не достатньо дослідженими залишаються тенденції функціонування та розвитку банківської системи України саме в період воєнного стану, аналізі ризиків з якими стикається система в умовах невизначеності, тому даний напрямок досліджень потребує постійного оновлення, що і зумовило вибір даної теми.

Метою статті є дослідження тенденцій розвитку та функціонування банківської системи України в умовах війни, аналіз її фінансової стійкості та достатності основного капіталу вітчизняних банківських установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. З перших днів війни Національний банк України розробив низку програм та заходів по збереженню довіри до національної валюти, здійснював контроль за темпами зростання цін та забезпечував стабільність на валютному ринку; підтримував держбюджет при введенні обмежень монетизації, що дало можливість не втратити макрофінансову стійкість; всіляко сприяв підтримці довіри громадян та представників бізнесу до банківської системи, що дало можливість наростити обсяги клієнтських коштів. Разом із міжнародними партнерами, Національному банку України вдалось адаптувати обмінний курс до розвитку реаль-

них подій в країні та на фоні зменшення обсягів чистого продажу валюти наростити міжнародні резерви. Завдяки ефективним заходам по убезпеченню конфіденційних даних клієнтів було відбито десятки кібератак та з метою забезпечення безперервності надання фінансових послуг розроблений проєкт POWER BANKING. Метою якого є консолідація та партнерство банків України, а також обмін досвідом в умовах дії воєнного стану [3].

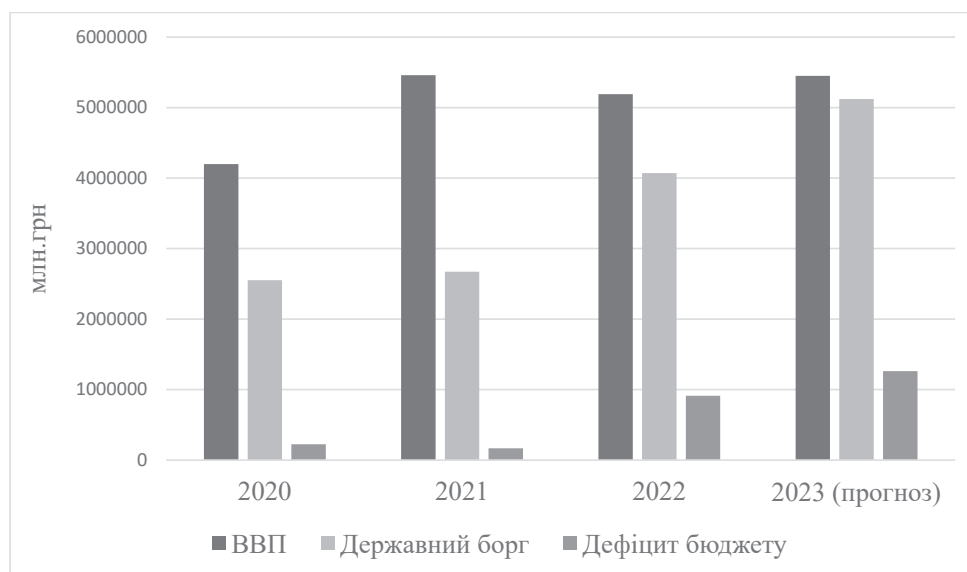
Попри збереження воєнних ризиків, фінансовий сектор України продовжує працювати безперебійно забезпечуючи функціонування усіх секторів економіки. За результатами 2023 року, дефіцит державного бюджету та державний і зовнішній борг відносно ВВП високі, що спричинило посилення макроекономічного ризику (рис. 1). До того ж зріс дефіцит рахунку поточних операцій платіжного балансу, проте фінансова допомога від міжнародних партнерів допомогла втримати на належному рівні дану тенденцію.

Міжнародні резерви України станом на 01.01.2024 року за попередніми даними становили 40 507,9 млн дол. США, що на 42 % більше до попереднього звітного періоду. На зростання позитивної динаміки даного показника вплинули 3 чинники, а саме: надходження коштів від міжнародних фінансово-кредитних організацій та країн-партнерів, операції НБУ на валютному ринку та переоцінка фінансових інструментів шляхом варіації ринкової вартості та курсів валют.

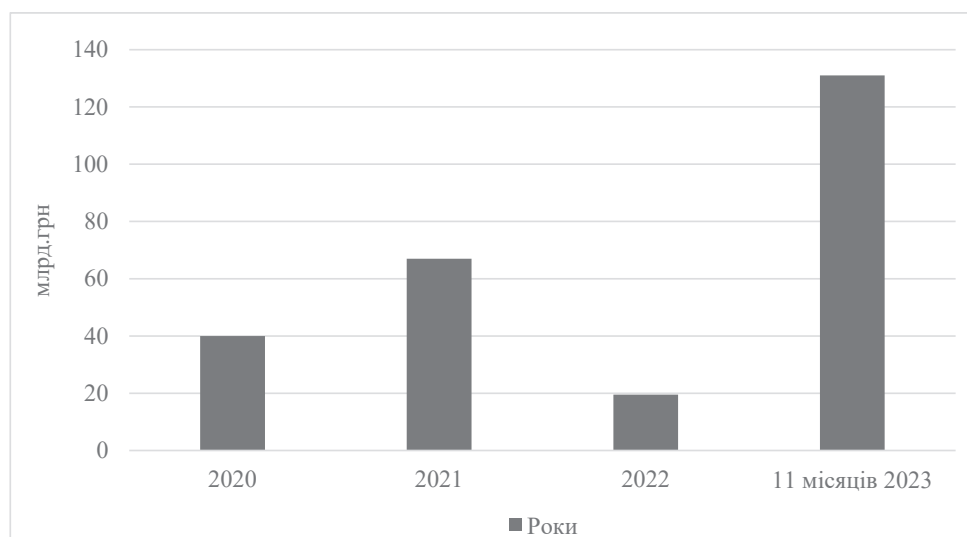
Кредитний ризик домогосподарств залишився на рівні 2022 року, його якість потроху покращується шляхом зниження частки протермінових позик (більше 30 днів). Кредитний ризик у представників бізнесу характеризувався зниженням боргового навантаження та рівня дефолту у корпоративному кредитному портфелі. Рівень валютного ризику характеризується як помірний та контрольований.

Здатність банків у повній мірі та вчасно виконувати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами знизилася, що демонструє ризик ліквідності. Завдяки високим прибуткам банків у 2023 році спостерігається достатність капіталу та утримання його ризику на рівні попереднього звітного періоду. За підсумками січня-листопада 2023 року, чистий прибуток (після оподаткування) банків склав близько 131 млрд грн, перевищивши у 6,7 рази показник попереднього періоду та у 2 рази за весь довоєнний 2021 рік (рис. 2). Рентабельність капіталу банківської системи (чистий прибуток до власного капіталу) за 11 місяців цього року склала 52,8% (проти 9,3% за 11 місяців 2022 року, 32,9% – за аналогічний період 2021 року) [6].

Лідерами серед банків за показником отриманого чистого прибутку залишаються все ті ж самі

Рисунок 1 – Динаміка показників макроекономічного ризику за 2020–2023 рр.
Джерело: складено автором на основі [4; 5]

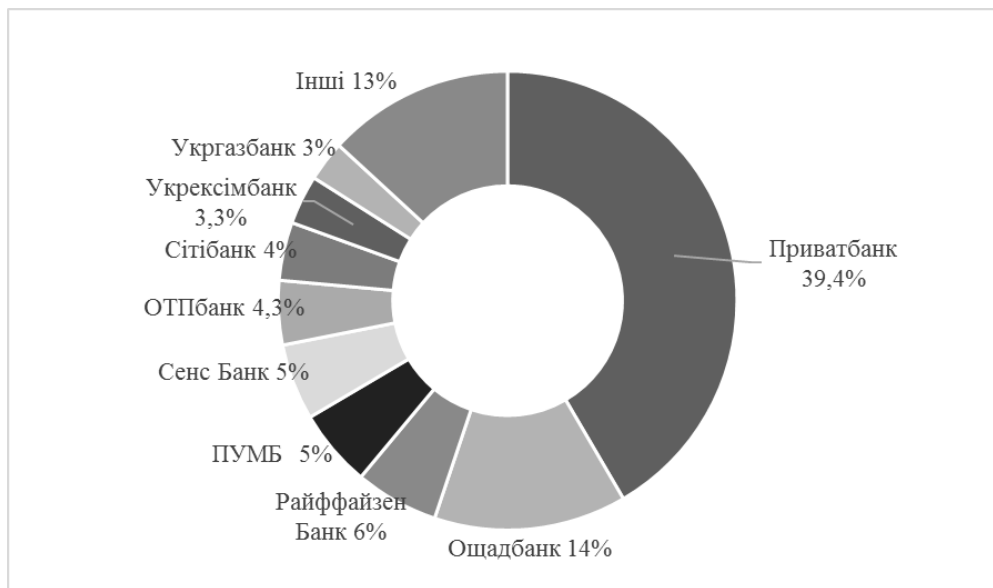
Рисунок 2 – Обсяги чистого прибутку банків України у 2020–2023 рр.
Джерело: складено автором на основі [7]

банківські структури, що й у попередньому звітному періоду, а саме з числа державних: АТ «Приватбанк» (1 місце) та АТ «Ощадбанк» (2 місце), які разом отримали більше 52% від загального чистого прибутку банків України; серед банків з іноземним капіталом – АТ «Райффайзен Банк», АТ «Укрсиббанк», АТ «ОТП Банк»; з числа іноземних банків: АТ «ПУМБ», АТ «Універсал Банк» (рис. 3).

У грудні 2023 року президент України Володимир Зеленський підписав закон № 3474-IX щодо особливостей оподаткування банків. Документ вносить зміни у Податковий кодекс, згідного якого оподаткування надприбутків банків за результатами 2023 року буде здійснено за ставкою 50%.

Починаючи з 2024 року базова ставка податку на прибуток становитиме 25%. Причиною додаткового фінансового навантаження на банки є дефіцит бюджету, який постійно зростає, адже видатки на оборону лише збільшуються, а обсяги міжнародної фінансової допомоги нажалі зменшилися. На нашу думку, запровадження змін щодо особливостей оподаткування надприбутків банків лише зміцнить фінансову систему країни, зробить її більш «прозорою» та дасть можливість ефективно управляти та перерозподіляти фінансові ресурси всередині країни, що виникли через ринкові умови та особливості монетарної політики.

Підводячи підсумки аналізу ризиків (макроекономічного, кредитного, валютного, ризику ліквідності)

Рисунок 3 – Топ-10 банків України за розміром чистого прибутку в загальному прибутку всіх банків за III кв. 2023 р.

Джерело: складено автором на основі [8]

фінансового сектору, можна зробити висновок, що стан банківської системи не викликає серйозних занепокоєнь: банківський сектор залишається високоліквідним, прибутковим та характеризується стабільним нарощенням фондування. Проте й існує ряд загроз, які потребують конкретних дій та розроблення інструментарію для мінімізації їх впливу.

У перші місяці війни банківський сектор України втратив свою стійкість та надійність, з'явилися проблеми із затримкою повернення депозитів, погашення кредитів, як результат зростання заборгованості, обсяги коштів корпорацій зменшувалися, найбільше в іноземній валюті. Проте вже у 2023 році банківський сектор України адаптувався, кредитування корпорацій проводилося шляхом вдосконалення державних програм, банки підтримували роботу своїх мереж, ліквідність системи зростала за рахунок строкових вкладів у національній та іноземних валютах.

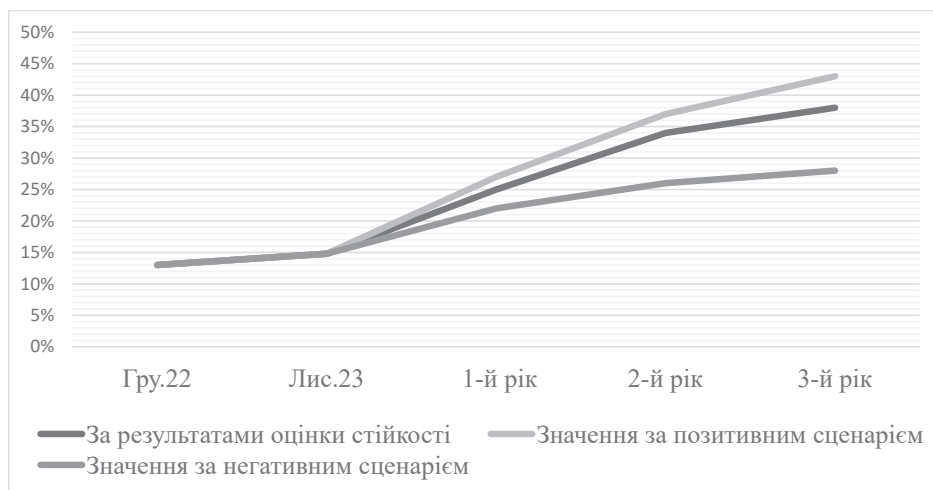
Цьогорічна оцінка стійкості банківської системи засвідчила високі показники, зокрема достатності капіталу та міцності системи, сформувавши рейтинг найнадійніших банків України. При складанні рейтингу враховувалася здатність банку відповідати вимогам клієнтів і без затримки повертати кошти з депозитів, а також рівень підтримки акціонерів та держави. Основна роль припадала на позицію власника банку та його прагнення до нарощення капіталу і ліквідних активів (ресурсів), які були основою при розрахунку стійкості банківської структури в період воєнного стану. Також до складу показників входили рівень стресостійкості, оцінка лояльності вкладників, результати досліджень аналітиків (табл. 1).

За результатами оцінки стійкості банківських установ України впродовж 2020–2023 рр. лише 5 банків характеризуються високим рівнем показника, з року в рік поступаючись однією-двома

Таблиця 1 – Рейтинг стійкості банків України у 2020–2023 рр.

№ п/п	Банк	Рейтингова позиція банку за підсумками			
		2020 р.	2021 р.	2022 р.	III кв. 2023 р.
1	АТ «Укрсиббанк»	4	3	1	1
2	АТ «Креді Агріколь Банк»	2	2	3	2
3	АТ «Райффайзен Банк»	1	1	2	3
4	АТ «Кредобанк»	5	5	4	4
5	АТ «ОТП Банк»	3	4	5	5
6	АТ «Приватбанк»	6	9	6	6
7	АТ «Універсал Банк»	14	11	7	7
8	АТ «ПУМБ»	9	8	8	8
9	АТ «Сенс Банк»	8	10	31	9
10	АТ «Прокредит Банк»	7	12	11	10

Джерело: складено автором на основі [9]

Рисунок 4 – Достатність основного капіталу у прогнозованих періодах за альтернативних сценаріїв

Джерело: складено автором на основі [6]

позиціями, але все ж таки утримуючи свій рейтинг у п'ятірці найнадійніших банків країни в якій триває війна.

На початку 2023 року Національний банк України відновив процедуру оцінювання стійкості капіталу банківських установ на основі макроекономічного прогнозу, результати оцінки засвідчили високі показники обсягів капіталу та великий запас міцності банківської системи в цілому. Однак, враховуючи, що банки ведуть свою діяльність в умовах воєнного стану проведено додатковий сценарний аналіз: позитивний – включає менший негативний вплив макроекономічних факторів на процентну маржу та коефіцієнти міграції кредитів; негативний, який прогнозується на у двічі більшому впливі вище перерахованих показників (рис. 4) [6].

Як при позитивному, так і при негативному сценаріях спостерігаємо тенденцію до зростання, хоча і повільніше, проте банківська система за будь-яких прогнозів зберігає свою позитивну динаміку та можливість генерувати прибуток і нарощувати капітал.

Висновки. Підводячи підсумки аналізування розвитку та дослідження фінансової стійкості банківської системи України в період воєнного стану, можна зробити наступні висновки:

1. Українська банківська система зіткнулася з великими ризиками у зв'язку з повномасштабним вторгненням, проте фінансова система країни встояла шляхом фіксації офіційного курсу гривні,

введенням обмежень на ряд операцій в іноземній валюті, підвищенням облікової ставки НБУ.

2. Фінансову стійкість економіки забезпечили міжнародні фінансово-кредитні організації та країни-партнери, що дало змогу стабілізувати інфляційні процеси в країні, забезпечити фінансуванням стратегічні сектори країни, а основне – оборонну галузь.

3. Висока процентна маржа та операційна ефективність банків України створили потужну основу для забезпечення міцності та нарощення прибутків для оподаткування. Проте фінансові результати банків, вже за 2023 рік, оподатковуватимуться за підвищеними відсотковими ставками: 50% – за звітний період і 25% надалі.

4. Національний банк України у 2023 році відновив оцінювання фінансової стійкості капіталу банків та надійності вітчизняних банківських установ, розробив сценарії на два прогнозованих періоди, однак і перший, і другий характеризується позитивною динамікою зростання показника, що дало змогу виокремити фінансовостабільні та стійкі фінансові установи та розробити рекомендації для інших.

З огляду на все вище викладене, можна стверджувати, що банківська система України адаптувалася до роботи в умовах воєнного стану і демонструє чіткі ознаки зростання та фінансової стабільності. Банківські установи зберігають високі показники прибутковості, нарощують запаси капіталу та характеризуються як надійними фінансовими установами.

Список використаних джерел:

1. Федевич Л., Ливдар М., Межирицька Я. Банківська система України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2020. № 21. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/25> (дата звернення 16.01.2024).

2. Прокопенко Н., Мирончук В., Шепель І. Принципи функціонування банківської системи України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-33> (дата звернення 16.01.2024).
3. Power Banking. Річний звіт 2022. Національний банк України.
4. Державний борг України. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (дата звернення: 14.01.2024).
5. Жарикова А. ВВП України зріс більш ніж на 5% у 2023 році – НБУ. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/01/11/708634/> (дата звернення: 14.01.2024).
6. Звіт про фінансову стабільність, грудень 2023. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2023-roku> (дата звернення: 14.01.2024).
7. Бутурлим О. Чистий прибуток банків злетів майже усемеро: скільки отримали з початку року. *Інформаційне агентство УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/pributki-bankiv-rizko-zrosli-u-2023-roci-cifri-vid-nbu-12493635.html> (дата звернення: 14.01.2024).
8. Тарасовський Ю. Прибутки банків досягли 110 млрд грн, перевищивши в 1,4 раза показник за весь довоєнний 2021 рік. *Форбс Україна*. URL: <https://forbes.ua/news/pributki-bankiv-dosyagli-110-mlrd-grn-perevishchivshi-v-14-raza-pokaznik-za-ves-dovoenniy-2021-rik-17112023-17330> (дата звернення: 14.01.2024).
9. Рейтинг стійкості банків. *Мінфін*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/?date=2023-10-01> (дата звернення: 16.01.2024).

References:

1. Fedevych L., Lyvdar M., Mezhyrytska Ya. (2020) Bankivska systema Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Ukrainian banking system: current state and prospects of development]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 21. Available at: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/25> (in Ukrainian)
2. Prokopenko N., Myronchuk V., Shepel I. (2022) Pryntsyvy funktsionuvannia bankivskoi systemy Ukrainy v umovakh viiny [Principles of functioning of the banking system of Ukraine in war condition]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 41. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-33> (in Ukrainian)
3. Power Banking. Richnyi zvit 2022 [Annual report 2022. Power Banking. National Bank of Ukraine]. National Bank of Ukraine. (in Ukrainian)
4. Derzhavnyi borh Ukrainy [State debt of Ukraine. Ministry of Finance]. *Minfin*. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (in Ukrainian)
5. Zharykova A. VVP Ukrainy zris bilsh nizh na 5% u 2023 rotsi – NBU [Ukraine's GDP grew by more than 5% in 2023 – National Bank of Ukraine]. *Ekonomichna pravda*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/01/11/708634/> (in Ukrainian)
6. Zvit pro finansovu stabilnist, hruden 2023 [Financial Stability Report, December 2023. National Bank of Ukraine]. Natsionalnyi bank Ukrainy. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2023-roku> (in Ukrainian)
7. Buturlym O. Chystyi prybutok bankiv zletiv maizhe usemero: skilky otrymaly z pochatku roku [The net profit of banks has increased almost in all directions: how much they have received since the beginning of the year. UNIAN Information Agency]. *Informatsiine ahentstvo UNIAN*. Available at: <https://www.unian.ua/economics/finance/pributki-bankiv-rizko-zrosli-u-2023-roci-cifri-vid-nbu-12493635.html> (in Ukrainian)
8. Tarasovskyi Yu. Prybutky bankiv dosiahly 110 mlrd hrn, perevishchivshy v 1,4 raza pokaznyk za ves dovoiennyi 2021 rik [The profits of banks reached UAH 110 billion, exceeding by 1.4 times the indicator for the entire pre-war year 2021. Forbes Ukraine]. *Forbs Ukraina*. Available at: <https://forbes.ua/news/pributki-bankiv-dosyagli-110-mlrd-grn-perevishchivshi-v-14-raza-pokaznik-za-ves-dovoenniy-2021-rik-17112023-17330> (in Ukrainian)
9. Reitynh stiikosti bankiv [Bank stability rating. Ministry of Finance]. *Minfin*. Available at: <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/?date=2023-10-01> (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 25.01.2024